

ΜΑΘΗΜΑ ΠΡΩΤΟ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Τι είναι η Τυπολογία;

- Η Τυπολογία αποτελεί έναν από τους πιο σημαντικούς κλάδους της Γλωσσολογίας, στα πλαίσια του οποίου εκπονείται ένας σημαντικός αριθμός ερευνητικών εργασιών.
- Το βασικότερο αντικείμενο της Τυπολογίας είναι η απάντηση στο ερώτημα «Τι είναι γλώσσα;» μέσα από έναν συγκεκριμένο τρόπο: Αυτόν της περιγραφής, ανάλυσης και ποσοτικής διερεύνησης των χαρακτηριστικών όλων των γλωσσών του κόσμου.
- Κυρίως στόχο της Τυπολογίας αποτελεί η αναζήτηση της σύγκλισης, των ομοιοτήτων μεταξύ των γλωσσών, δεδομένης της τεράστιας ποικιλίας (και επομένως αμέτρητων διαφορών) που υπάρχει ανάμεσα στις γλώσσες του κόσμου
- Το αντικείμενο έρευνας λοιπόν της Τυπολογίας είναι η αναζήτηση, η επισήμανση και η ανάλυση των δομικών ομοιοτήτων που υπάρχουν ανάμεσα σε κάποιες (ή στις περισσότερες από τις) γλώσσες του κόσμου
- Εμφάνιση και εξέλιξη του κλάδου: Ο όρος «Τυπολογία» προέρχεται από την Βιολογία, όπως και πολλοί άλλοι όροι που εισήλθαν στην Γλωσσολογία κατά τον 19^ο αι. Στη Βιολογία σημαίνει την ταξινόμηση σε είδη με βάση εξωτερικά («μορφολογικά») χαρακτηριστικά και όχι γενετικά, και το ίδιο ακριβώς σημαίνει και για τις γλώσσες: την ταξινόμησή τους με βάση εξωτερικά τους χαρακτηριστικά (π.χ. σειρά των όρων, παρουσία ή απουσία πτώσεων κλπ.) και όχι με βάση πιθανή συγγένεια (αν ανήκουν δηλ. στην ίδια γλωσσική οικογένεια)
- Στην Γλωσσολογία ο όρος χρησιμοποιήθηκε πρώτη φορά από τους Νεογραμματικούς ήδη από τα τέλη του 19^{ου} αι. (von der Gabelentz, 1891). Στη συνέχεια η Τυπολογική έρευνα αναπτύχθηκε κυρίως από τον Αμερικανικό δομισμό (με προεξάρχουσα μορφή τον Sapir), χάρη στην περιγραφή πολλών Ινδιάνικων γλωσσών της Β. Αμερικής. Δεν υπήρχε όμως η έννοια της Τυπολογίας ως ξεχωριστού κλάδου της Γλωσσολογίας, αυτό έγινε με τις έρευνες του διάσημου ερευνητή J.Greenberg ('60). Τις τελευταίες δεκαετίες ο κλάδος γνωρίζει μεγάλη άνθηση.

2. Γλωσσικές ομοιότητες και γλωσσικοί τύποι

- Τι μπορούν να μας πουν οι ομοιότητες; Δεδομένης της διαγλωσσικής ποικιλίας σε παγκόσμιο επίπεδο, τα σημεία σύγκλισης ανάμεσα στις γλώσσες είναι αυτά που ενδιαφέρουν περισσότερο την γλωσσολογική κοινότητα, μια και αυτά θα μπορούσαν να μας δείξουν τι είναι κοινό σε όλες ή στην μεγάλη πλειοψηφία των γλωσσών και, κατ' επέκταση, τι είναι κοινό στην γλωσσική ικανότητα όλων των ανθρώπων.
- Θα πρέπει να επισημανθεί ότι η ισοδυναμία των δομών που συγκρίνονται βασίζεται στην σημασιολογία περισσότερο, παρά στην μορφή τους. Με άλλα λόγια, κοιτάζουμε λ.χ. να δούμε αν υπάρχει Αιτιατική πτώση, δηλ. κάποιο μαρκάρισμα στο Αντικείμενο του ρήματος, ανεξάρτητα αν αυτό το μαρκάρισμα σε κάποιες γλώσσες γίνεται με πρόθημα, επίθημα, με ξεχωριστό κλιτικό ή αν δηλώνεται πάνω στο Ρήμα.
- Σε κάθε δομική ομοιότητα που παρατηρούμε σε ένα μεγάλο αριθμό γλωσσών, μπορούμε να δώσουμε μία από τις παρακάτω εξηγήσεις:
  - α) Γλωσσική συγγένεια: η ομοιότητα οφείλεται στην κοινή καταγωγή των γλωσσών και την διατήρηση χαρακτηριστικών από την «μητέρα-γλώσσα»
  - β) Γλωσσική επαφή: η ομοιότητα οφείλεται στην σύγκλιση που παρατηρείται ανάμεσα σε γλώσσες που βρίσκονται σε μακροχρόνια επαφή
  - γ) Η ομοιότητα μπορεί επίσης να οφείλεται σε κοινές κοινωνιο-γλωσσικές ή περιβαλλοντικές συνθήκες (π.χ. κοινωνική διαστρωμάτωση επιβάλλει τύπους ευγενείας ή παρόμοιο φυσικό περιβάλλον ωθεί προς ομοιότητες στο λεξιλόγιο). Συνήθως στο λεξιλογικό επίπεδο
  - δ) Όταν δεν μπορούμε να αιτιολογήσουμε την ομοιότητα με βάση τίποτα από τα παραπάνω, τότε θεωρούμε ότι απλά οι γλώσσες όπου εμφανίζεται το ίδιο χαρακτηριστικό ανήκουν σε έναν κοινό «τύπο»
- Με αυτόν τον τρόπο, δημιουργούνται όροι όπως «γλώσσες ΥΡΑ [με αυτή την σειρά των όρων]», «γλώσσες εργαστικές [με αυτό το σύστημα πτώσεων]» κ.ά.
- Οι γλωσσικοί τύποι μπορούν να αναφέρονται σε οποιοδήποτε επίπεδο γλωσσικής ανάλυσης (φωνολογία, μορφολογία, σύνταξη, λεξιλόγιο / σημασιολογία)
- Αυτό αποτελεί και βασική διαφορά ανάμεσα στην Τυπολογική και την Ιστορικο-συγκριτική έρευνα: η πρώτη αφορά όλα τα επίπεδα, ενώ η δεύτερη κυρίως την φωνολογία και το λεξιλόγιο

3. Καθολικά

- Ο βασικός ερευνητικός στόχος της Τυπολογίας είναι η διατύπωση καθολικών
- Τι είναι τα Καθολικά: «Εμπειρικά διαπιστωμένες γενικεύσεις που περιγράφουν συστηματικές κατανομές για συγκεκριμένα γραμματικά φαινόμενα στις γλώσσες του κόσμου» (Cristofaro, 2010). Με άλλα λόγια, απόλυτες ή ισχυρές τάσεις που παρατηρούνται στις γλώσσες του κόσμου.
- Έμφαση στο εμπειρικά: Είναι διαπιστώσεις ισχυρών τάσεων στις υπαρκτές γλώσσες, όχι υποθέσεις με βάση τα δεδομένα κάποιων γλωσσών. Εδώ αντιδιαστέλλονται τα καθολικά της Τυπολογίας με αυτά της Γενετικής Γραμματικής, που βασίζονται εν πολλοίς στην ενδοσκόπηση σε μία ή έστω σε κάποιες γλώσσες (και ύστερα ερευνάται κατά πόσον ανταποκρίνονται αυτά τα καθολικά στα διαγλωσσικά δεδομένα)
- Μπορούμε να ξεχωρίσουμε τα ακόλουθα είδη καθολικών:
  - *Απόλυτα καθολικά*: Η διαπίστωση ισχύει για όλες τις γλώσσες του κόσμου, λ.χ. «Όλες οι γλώσσες έχουν φωνήεντα», «όλες οι γλώσσες έχουν τρόπους να παράγουν ερωτήσεις» κλπ.
  - *Στατιστικά καθολικά*: Η διαπίστωση ισχύει για έναν μεγάλο αριθμό γλωσσών, όχι όμως για το σύνολό τους, λ.χ. «Οι περισσότερες γλώσσες έχουν τον φθόγγο /n/ (όχι όμως η Central Rotokas, από την Παπούα Νέα Γουινέα)».
  - *Επαγωγικά καθολικά*: Αυτά είναι της μορφής ‘Αν μια γλώσσα X, τότε Y....’ Π.χ. «Αν σε μια γλώσσα το ρήμα έπεται τόσο του υποκειμένου όσο και του αντικειμένου, τότε αυτή η γλώσσα έχει πτωτικό σύστημα»
- Πώς δημιουργούνται τα καθολικά; Σύμφωνα με τους Τυπολόγους, αυτά δεν είναι αποτέλεσμα κάποιας Καθολικής γραμματικής (όπως θα υποστήριζαν οι εκπρόσωποι της Γενετικής Γραμματικής), αλλά ισχυρών διαγλωσσικών-πανανθρώπινων τάσεων που σχετίζονται με την επεξεργασία των γλωσσικών δεδομένων από τον ανθρώπινο εγκέφαλο, αρχές οικονομίας της ανθρώπινης σκέψης κ.ά.
- Τα Τυπολογικά καθολικά είναι εξαιρετικά χρήσιμα και για την Ιστορική γλωσσολογία, μια και ουσιαστικά μπορούν να κατευθύνουν τις εικασίες μας για γλωσσικές δομές του παρελθόντος με βάση τα όσα παρατηρούμε σήμερα στις γλώσσες του κόσμου
- Ποια είναι η σχέση όμως ανάμεσα στους γλωσσικούς τύπους και τις γλωσσικές οικογένειες;
- Η Τυπολογία χρησιμοποιεί τις γλωσσικές οικογένειες στην περιγραφή των καθολικών ή των διαπιστώσεων, κυρίως για πρακτικούς λόγους

- Όμως οι γλωσσικοί τύποι δεν ταυτίζονται σε καμία περίπτωση με τις γλωσσικές οικογένειες, μολονότι γλώσσες που ανήκουν στην ίδια οικογένεια έχουν σίγουρα αρκετές ομοιότητες, όπως είναι εύλογο. Το μεγαλύτερο φυσικά ενδιαφέρον έχουν διαγλωσσικές ομοιότητες που εμφανίζονται σε γλώσσες από πολύ διαφορετικές οικογένειες
- Τέλος, μία παρατήρηση για τα δεδομένα στα οποία βασίζεται η Τυπολογία:
- Είναι προφανές ότι η Τυπολογία χρειάζεται μια πληθώρα ποιοτικών δεδομένων από πολλές γλώσσες. Αυτό μόνο τα τελευταία χρόνια έχει καταστεί δυνατό, ειδικά λόγω των μεγαλύτερων δυνατοτήτων δημιουργίας βάσεων δεδομένων και επεξεργασίας των δεδομένων με ηλεκτρονικά μέσα
- Υπάρχει όμως πολύ μεγάλη ανάγκη για μελέτες-πεδίου σε πάρα πολλές περιοχές του πλανήτη, ώστε να περιγραφούν όσο το δυνατόν περισσότερες γλώσσες. *Οι περισσότερες είναι ακόμα τελείως άγνωστες.*
- Το ζήτημα του «γλωσσικού θανάτου» είναι απειλή για την Τυπολογία αλλά και για την κατανόηση του φαινομένου της γλώσσας.